

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

Școala doctorală de Teologie „Isidor Todoran”

TEZĂ DE DOCTORAT

Praznicul Adormirii Maicii Domnului, o perspectivă liturgică, imnografică și muzicală

-Rezumat-

Coordonator:

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu

Doctorand:

Pr. Emilian-Marius Făgădaru

Cluj-Napoca

2022

Cuprins

Introducere	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1. Actualitatea și relevanța temei.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. Stadiul cercetării	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. Metodologie și surse	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
A. Perspectiva Liturgică a Praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Capitolul 1. Praznicul Adormirii Maicii Domnului – originea și dezvoltarea istorică ..	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.1. Maica Domnului – Puntea dintre cele două Testamente ...	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.2. Tăcerea primelor secole cu privire la Maica Domnului ..	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.3. Contextul istoric al apariției Praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.3.1. Controversele hristologice de la Sinodul al III-lea Ecumenic	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
de la Efes (431)	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.3.2. Epoca Împăratului Justinian (527-565) și concretizarea.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
devoțiunii mariane	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.4. Praznicul Adormirii Maicii Domnului în Scrierile Apocrife.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.5. Praznicul Adormirii Maicii Domnului reflectat în	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
omiliile și scrierile Sfinților Părinți.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Capitolul 2. Analiza tipiconală.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.1. Istoricul Mineiului pe luna August.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.2. Rânduiala actuală a Praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.3. Rânduiele legate de Praznicul Adormirii Maicii Domnului.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.3.1. Postul Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.3.2. Prohodul Maicii Domnului.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.3.3. Acatistul Adormirii Maicii Domnului și Paraclisele.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.4. Studiu de caz – Ritualul Praznicului Adormirii Maicii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Domnului de la Mănăstirea Nicula.*	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Capitolul 3. Teologia Praznicului Adormirii Maicii Domnului.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.1. Innografii Praznicului Adormirii Maicii Domnului.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.2. Expresii scripturistice și teme teologice din literatura apocrifă prezente	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
în innografia praznicului Adormirii Maicii Domnului.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.3. Mărturii patristice prezente în innografia praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
.....	
B. Perspectiva muzicală a Praznicului Adormirii Maicii Domnului.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
1.Stadiul cercetării:.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2.Metodologie:.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3. Uniformizarea cântării în Biserica Ortodoxă Română.	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.1.Anton Pann	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.2.Dimitrie Suceveanu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.3. Dimitrie Cunțanu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.3.Vasile Petrașcu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
3.5. Vasile Stanciu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4. Analiza muzicală	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.1. Troparul Praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.2. Catavasiile Praznicului Adormirii Maicii Domnului.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.2.1..Varianta lui Anton Pann.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
2. Varianta lui Vasile Petrașcu.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.3. «Slava...Și acum...» la «Doamne strigat-am...».....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.3.1.Varianta lui Dimitrie Suceveanu și Ion Popesu Pasărea	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.3.2.Varianta Pr.Prof.Univ.Dr. Vasile Stanciu	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
4.4. Imnosul Praznicului Adormirii Maicii Domnului	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Concluzii:.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
Bibliografie	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Praznicul Adormirii Maicii Domnului și întregul discurs mariologic, în general, are o importanță deosebită în cadrul teologiei Bisericii. Putem vorbi despre o omniprezență a Maicii Domnului în cultul ortodox, în Liturghie și în toate celelalte slujbe, în icoanele din biserică, în casele credincioșilor, în rugăciuni și în pietatea privată. Cu excepția lui Dumnezeu, nici o altă persoană umană nu a stârnit de-a lungul vremii o mai mare uimire, admirație și evlavie precum Maica Domnului. Acest lucru se poate constata din observarea scrierilor patristice și apocrife din perioada primelor opt veacuri creștine, precum și din numeroasele studii și articole apărute în timpurile mai noi, spre sfârșitul secolului al XIX-lea și până în zilele noastre.

Evenimentul Adormirii Maicii Domnului și întreaga literatură apocrifă și patristică aferentă a atras atenția cercetătorilor, care au alcătuit un veritabil florilegiu de scrieri mariologice, cu scopul popularizării învățăturilor despre Maica Domnului și despre fericita ei adormire și de a face mai accesibilă mariologia, spre înțelegere și exemplu de urmat, omului contemporan. Era necesar ca literatura teologică mariologică, pentru a fi cronologic completă, să se inspire și din ultimul capitol al vieții pământești a Maicii Domnului și anume, Adormirea și Mutarea ei cu trupul la cer.

Lucrarea de față își propune, fără pretenții de exhaustivitate, să ofere un studiu în mozaic, o monografie a acestui praznic, subliniind apariția lui în cadrul sărbătorilor mariologice cu dată fixă, abordând această temă cu precădere din punct de vedere iconografic și muzical și uzitând, în acest demers, de un instrumentar metodologic adecvat abordării liturgice și muzicale. Am identificat, de asemenea, o serie de surse sau izvoare, care stau la baza acestui praznic și oferă suportul argumentativ, pe care le-am clasificat în câteva categorii, și anume: izvoare apocrife, patristice, iconografice sau cultice și muzicale. Am identificat și consultat, în vederea realizării acestei lucrări, un întreg florilegiu de studii și articole apărute în teologia românească și în teologia occidentală referitoare la mariologie, în general, dar și la diferitele ei secțiuni, culminând cu cele referitoare la Praznicul Adormirii Maicii Domnului.

Amintim, de asemenea, obiectivele principale pe care ni le-am propus în realizarea acestei lucrări de cercetare, și anume: circumscrierea contextului apariției și dezvoltării Praznicului Adormirii Maicii Domnului; decelarea structurilor biblice, apocrife și patristice care își găsesc ecou și corespondent în iconografia acestui praznic; evidențierea prescripțiilor liturgice, tipiconale și de ritual; și analiza muzicală comparativă a repertoriului de tradiție românească a Praznicului Adormirii Maicii Domnului.

Între elementele de noutate pe care le dezvăluie prezenta lucrare de cercetare amintim: abordarea, după modelul unei monografii, a Praznicului Adormirii Maicii Domnului, adunând toate informațiile despre el; identificarea temelor teologice ale praznicului, așa cum reies din scrierile apocrife, din omiliile patristice și din întregul corpus iconografic al praznicului, tratate în detaliu și argumentate cu exemple din imnurile liturgice ale slujbei din Mineiul pa luna August, din Prohodul Maicii Domnului și din Acatistul Adormirii Maicii Domnului; identificarea diferitelor variante ale cântărilor acestui praznic și analizarea din punct de vedere comparativ și muzical a acestor cântări, ceea ce conferă prezentei lucrări un caracter de pionierat, întrucât un demers de acest gen nu a mai fost realizat până în acest moment.

În ceea ce privește structura, această lucrare de cercetare, având ca temă de dezbatere Praznicul Adormirii Maicii Domnului, cuprinde două părți mari, precedate de o prezentare introductivă, urmată de câteva informații privind actualitatea și relevanța temei, diferitele studii și articole de specialitate apărute până în prezent în general despre mariologie și despre această temă, precum și identificarea surselor literare, patristice și apocrife, liturgice și muzicale relaționate cu acest subiect și precizarea metodologiei uzitate în realizarea acestei lucrări. Lucrarea are drept scop conturarea unei perspective liturgice și muzicale asupra acestui praznic

închinat Maicii Domnului, cu aplicarea unui model analitic muzical asupra unor cântări specifice praznicului din tradiția muzicală românească ortodoxă a secolelor XIX – XXI, de care ne vom ocupa în cea de-a doua parte a lucrării.

Prima parte a lucrării se deschide cu un capitol dedicat originii și dezvoltării istorice a Praznicului Adormirii Maicii Domnului, așa cum ne-o descoperă anumite pasaje din scrierile apocrife și din Scrierile Părinților Bisericii din secolele II-VI, adică până la pătrunderea în mod oficial a sărbătorii în ciclul liturgic anual, toate fiind surse deosebit de relevante pentru înțelegerea modului în care Praznicul Adormirii a fost receptat de către primele comunități creștine, iar apoi generalizat în întreaga Biserică creștină.

După un al doilea capitol, în care am procedat la analiza elementelor tipiconale ale Praznicului Adormirii, sub aspectul evoluției lor și a altor rânduieli liturgice relaționate cu acest praznic, în cel de-al treilea capitol ne-am oprit asupra teologiei Praznicului Adormirii, pornind de la corpusul imnografic prezentat în Mineiul pe luna August. Acest lucru ne-a permis să scoatem în evidență diferitele numiri biblice vetero-testamentare și elemente tipologice relaționate cu Fecioara Maria, prerogativele Maicii Domnului, precum și o serie de teme teologice identificate în narațiunile apocrife și omiletice ale Praznicului Adormirii și prezente, într-o formă succintă, hiperlaudativă și doxologică, în imnografia Praznicului.

În partea a doua a lucrării, rezervată perspectivei muzicale a praznicului Adormirii Maicii Domnului, după o scurtă introducere, vom oferi câteva informații legate de metoda de lucru pe care o vom adopta, ne vom opri asupra procesului de românire și uniformizare a muzicii bisericești în Biserica noastră, urmând să amintim principalii autori, compozitori care au alcătuit diferite variante ale cântărilor specifice acestui praznic și pe care le vom analiza din punct de vedere comparativ și muzical.

Exemplele muzicale pe care dorim să le supunem analizei vin să argumenteze faptul că uniformizarea cântărilor Praznicului Adormirii Maicii Domnului s-a produs în mai multe etape, fiecare dintre acestea remarcându-se prin intermediul unor personalități marcante din domeniul muzicii bisericești și prin principiile componistice la care au recurs aceștia, toate accentuând, însă, procesul construcției și definirii graduale a muzicii bisericești naționale.

Tratarea în această manieră a temei Adormirii Maicii Domnului conferă cercetării noastre un grad de noutate ridicat în peisajul academic actual, nu doar prin analiza de caz pe care o propunem – cântările selectate nefiind, până în acest moment, studiate și analizate de către muzicologi din perspectiva parametrilor lor structurali și de analiză muzicală -, ci și prin raportarea dimensiunii muzical – imnografice a Praznicului Adormirii Maicii Domnului la dimensiunea sa liturgică.

După Înălțarea Domnului la Cer, Maica Domnului a reprezentat principalul sfătuitor, reper și model al comunității bisericești din Ierusalim nou-întemeiate, iar după adormirea ei, comunitatea păstra vie în memoria ei imaginea Maicii Domnului, față de care au manifestat o evlavie deosebită. Acest fapt care reiese clar din modul de desfășurare a evenimentului adormirii ei. Începând cu secolul al III-lea, evlavia față de Maica Domnului avea să crească tot mai mult, fapt care revendica și anumite forme de cinstire a ei, generând apariția cultului liturgic mariologic, incipient și timid după perioada apostolică, și datorită vremurilor neprielnice dezvoltării creștinismului, precum și apariția diverselor scrieri apocrife, unele dintre ele cu o largă răspândire. Aceste scrieri satisfăceau nevoile comunităților creștine de a cunoaște cât mai multe detalii despre sfârșitul pământesc al Maicii Domnului și sporeau, totodată, această evlavie față de ea.

Maica Domnului reprezintă și puntea dintre cele două testamente, Vechi și Nou, puntea între tradiția iudaică și cea creștină și principalul mijlocitor prin care s-a realizat mântuirea oamenilor. Fecioara este aleasă și pregătită de Dumnezeu pentru nașterea Fiului Lui, este anunțată de prooroci și preînchipuită de realitățile cultice sfinte din Vechiul Testament (Cortul Sfânt, Templul lui Solomon și obiectele lor sfinte), iar anumite tipologii se referă în mod direct la ea: «scara lui Iacov», «rugul aprins», «ușa închisă», etc.

Întreaga viață a Maicii Domnului reprezintă o «taină», este învăluită în «taină». Sfintele Evanghelii își dezvăluie centralitatea lor hristologică, iar Maica Domnului acupă un loc secundar, rămâne ascunsă în lumina Fiului ei și își păstrează smerenia până și în această ipostază. Ea arată și trimite înspre Fiul ei, cum ne dezvăluie momentul Cana Galileii, Cel prin Care se realizează opera de mântuire a lumii. Sfinții Părinți, de asemenea, păstrează o tăcere, o discreție cu privire la persoana Maicii Domnului și vis-a-vis de praznicul Adormirii Maicii Domnului, mai ales în primele trei secole, situație datorată și condițiilor de natură politică din Imperiu.

După acordarea libertății de exprimare creștinismului de către Împăratul Constantin cel Mare cultul mariologic se va dezvolta tot mai mult, astfel că, încă de timpuriu încep să apară diverse cântări pioase, rugăciuni în cinstea ei, anumite teme mariologice încep să fie dezbătute în scrierile Sfinților Părinți; nu însă și tema Adormirii Fecioarei, despre, care vor apărea anumite scrieri apocrife începând cu secolul al IV-lea și chiar mai devreme, iar prima mărturie patristică despre acest eveniment datează tot din această perioadă. Sărbătorile mariologice și, în special, cea a Adormirii Fecioarei vor începe să apară treptat, fiind relaționate cu construirea de biserici la locurile de prăznuire închinat diferitelor momente din viața Fecioarei. Astfel va începe să fie prăznuită și sărbătoarea Maicii Domnului, pentru prima dată în anul 460, doar la nivel local,

însă, în Biserica «Kathisma», situată între Ierusalim și Betleem, înlocuind o sărbătoare mai veche a Maicii Domnului numită «Pomenirea Mariei», serbată la data de 15 august și care făcea parte, de fapt, din ciclul «nașterii Domnului».

Cultul mariologic va cunoaște un avânt deosebit odată cu apariția în sânul Bisericii a controverselor teologice generate de erezia dioprosopistă a lui Nestorie, care a determinat reacția întregii Biserici prin convocarea Sinodului al III-lea Ecumenic și care a combătut această erezie, susținând relitatea celor două firi în Persoana Mântuitorului și maternitatea divină a Fecioarei Maria. Sinodul a stabilit definitiv învățătura hristologică și implicit cea mariologică, ca o consecință imediată și necesară a celei hristologice și a definit «prerogativele» mariologice («Theotokia» și «aeiparthenia»), principii care vor sta la baza dezvoltărilor teologice mariologice ulterioare.

Construirea de biserici în cinstea unor evenimente din viața Maicii Domnului, tradițiile deja existente despre Adormirea Fecioarei în Ierusalim și în alte comunități creștine, străduința unor sfinți ierarhi și împărați vrednici, au favorizat apariția praznicului Adormirii Maicii Domnului, mai întâi la nivelul unor comunități locale și care a fost oficializat și generalizat la nivelul întregului Imperiu și la nivelul întregii Biserici la sfârșitul secolului al VI-lea, în anul 595, de către Împăratul Mauriciu al Bizanțului.. Evlavia puternică crescândă, necesitatea unui cult mariologic precis, influența ritului ierusalimitean influent, care cereau, revendicau un răspuns concret din partea Bisericii și dorința de a da expresie cinstirii Maicii Domnului în toate formele, au generat și apariția diferitelor scrieri cu caracter apocrif în primele comunități creștine încă de timpuriu. Constatăm, astfel, apariția multor texte apocrife despre evenimentul Adormirii Maicii Domnului, pe care le-am cercetat în vederea identificării elementelor distinctive dintre ele, precum și a celor comune, care vor constitui principala sursă pentru alcătuirile omiletice și innografice de mai târziu.

Sfinții Părinți au preluat și purificat de elementul legendar și fabulos tradițiile prezente în scrierile apocrife, incluzându-le în cadrul Tradiției Bisericii și stabilind învățătura oficială a Bisericii cu privire la acest praznic. Sfinții Părinți au realizat adevărate capodopere omiletice pentru acest praznic, cum sunt trilogiile Sfinților Gherman al Constantinopolului, Andrei Cretanul și Ioan Damaschin, unii dintre ei fiind și creatorii corpusului innografic al Slujbei Adormirii Maicii Domnului din Mineiul pe August.

Întregul cult mariologic s-a dezvoltat într-un ritm tot mai accelerat începând cu secolele V-VI, odată cu apariția scrierilor apocrife, a noilor imnuri liturgice, a scrierilor patristice cu ocazia acestui praznic, culminând cu alcătuirea ritualului slujbei praznicului Adormirii Maicii Domnului, a canoanelor innografice, prin contribuția enormă a Sfinților innografi Cosma de

maiuma, Ioan damaschin, Teofan Graptul, etc., proces considerat încheiat în secolul al XIV-lea. Apar și se dezvoltă și rânduielile tipiconale cu privire la serviciile liturgice ale Bisericii, provenind din cele două tradiții monahale: ierusalimitean (cu principalul centru situat la Mănăstirea Sfântul Sava) și studit (cu principalul centru de la Mănăstirea Studion), care vor fuziona în secolul al IX-lea pentru a genera un Tipicon comun, și care se vor traduce mai târziu și în limba română, ca urmare a străduinței unor mari și vrednici ierarhi ai Bisericii noastre. Puternica tradiție cultică ierusalimiteană, care până în secolul al VIII-lea domina din punct de vedere liturgic, va suferi un transfer către capitala bizantină în această perioadă, astfel că, de acum, ritul constantinopolitan va fi noul centru polarizant și determinant în materie de liturgică.

Se dezvoltă, progresiv, și celelalte rânduieli liturgice mariologice de cinstire relaționate cu praznicul Adormirii Maicii Domnului, respectiv Prohodul Maicii Domnului, Acatistul și Paraclisele, care vor pătrunde adânc în cultul Bisericii. Un exemplu deosebit și grandios al cinstirii oferite unei mănăstiri cu hramul Adormirii Maicii Domnului în țara noastră este și pelerinajul organizat la Mănăstirea Nicula, care găzduiește cea mai renumită icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, numită «Hodighitria» sau «Îndrumătoarea» niculeană și pe care credincioșii o cinstesc an de an la hram, cu prilejul acestui mare praznic al Adormirii Maicii Domnului.

Teologia Praznicului Adormirii Maicii Domnului reflectată în imnografie și în scrierile cu caracter apocrif și mai ales în omiliile patristice și în rânduielile celorlalte slujbe ale praznicului, reprezintă un alt capitol de mariologie supus atenției multor teologi de-a lungul timpului. Imnurile liturgice, care alcătuiesc slujba praznicului Adormirii Maicii Domnului din Mineiul pe luna August, se remarcă prin bogăția temelor teologice referitoare la Fecioara Maria, teme pe care Sfinții Părinți omileți și imnografi le-au preluat din bogata tradiție apocrifă rezultată din pietatea creștină, pentru conturarea cuprinsului liturgic al praznicului.

Există în imnurile liturgice și unele denumiri sau însușiri atribuite Fecioarei Maria, care sunt prezentate în imnurile liturgice într-o manieră de exprimare mai liberă, dar firească, ca metodă de lucru a Sfinților Părinți, folosindu-se de hiperbole, epitete ornante și expresii laudative, care sunt considerate adeseori «exagerate». Însă, chiar dacă sfinții imnografi utilizează un limbaj liturgic hiperlaudativ, el nu intră în contradicție cu adevărul dogmatic, nici nu trebuie pus în balanța de precizie a acestui adevăr dogmatic. Rolul Fecioarei Maria în întreaga operă de mântuire a lumii are un caracter «ajutător», participativ, secundar, ca și mijlocirea ei și nu poate înlocui rolul principal al lui Hristos, Care înfăptuiește mântuirea lumii și a Cărei mijlocire este primară, principală și ontologică.

Imnurile liturgice descriu într-un limbaj propriu temele teologice și momentele specifice evenimentului Adormirii și Mutării cu trupul la cer a Maicii Domnului, teme pe care le găsim și în celelalte slujbe din cultul liturgic relaționat cu acest praznic, cum sunt Prohodul Maicii Domnului și Acatistul Adormirii Maicii Domnului. Sunt prezentate diverse teme teologice precum: anunțarea Fecioarei despre sfârșitul ei pământesc prin înger (o a doua Bună Vestire), venirea apostolilor «pe nori», prin pronie divină, la adormirea Fecioarei, adormirea (realitatea morții) Fecioarei, venirea lui Hristos cu mulțime de îngeri la adormirea Maicii Sale, care cântau neîncetat împreună cu oamenii, primirea de către Hristos a sufletului Maicii Sale în sfintele Sale mâini sub forma unui prunc înfășat, cortegiul funerar și ducerea trupului ei pentru a fi îngropat în Ghetsimani, impietatea iudeului Atonia (Iefonias), pedepsirea, convertirea și vindecarea lui, așezarea trupului sfânt al Maicii Domnului în mormânt, deschiderea lui după trei zile, odată cu sosirea unui apostol întârziat tot prin pronie divină și descoperirea mormântului gol, trupul Maicii Sfinte fiind mutat la cer de către Fiul ei și viețuind întreagă în dreapta tronului Său. Esențială este semnificația teologică a praznicului Adormirii Maicii Domnului, văzut ca un eveniment pascal al învierii definitive a Fecioarei, înainte de învierea de obște, ca rezultat al Învierii lui Hristos și care reprezintă pentru noi o certitudine a învierii noastre la sfârșitul veacurilor. Imnurile liturgice dezvăluie bogata tematică mariologică cuprinsă și în omiliile patristice alcătuite pentru acest praznic, mai cu seamă că unii dintre Sfinții Părinți alcătuitoari de omilii sunt și autorii canoanelor iconografice ale acestui praznic, cum sunt Sfântul Ioan Damaschin și Sfântul Gherman al Constantinopolului.

Biserica Ortodoxă a încercat întotdeauna să încorporeze și să explice învățăturile de credință stabilite prin intermediul Sfinților Părinți pe baza rugăciunii făcute cu discernământ și prin inspirația Duhului Sfânt, semnificațiile și implicațiile lor pentru viața creștină, un proces evolutiv care s-a petrecut mai lent la început din diferite motive. Tocmai acest proces evolutiv este necesar să fie studiat într-un studiu monografic liturgico-muzical mai amplu, ceea ce reprezintă, de fapt, și scopul și intenția noastră, identificând modalitățile și momentele care au contribuit la formarea unui portret minunat al Maicii Domnului, privită ca «eternul feminin care ne trage în sus».

Muzica ocupă un loc deosebit de important în cultul liturgic al oricărui popor și religii. Este o expresie artistică a religiozității și sințămintelor credincioșilor Bisericii și principalul mod de manifestare a acestei religiozități. După definirea cărților liturgice, fiecare tradiție sau Biserică Ortodoxă s-a îngrijit de traducerea diferitelor cărți de cult în limba proprie și la însușirea acestor cântări bisericești, care au suferit anumite ajustări, evoluții și schimbări.

Începând cu secolul al XIX-lea, se inițiază un proces de adaptare a cântărilor bisericești grecești la specificul limbii române din textele muzicale și după ethosul poporului român și de simplificare, totodată, a melodiilor cântărilor bisericești prin eliminarea treptată a fondului melismatic al cântării, proces inițiat cu succes de către Anton Pann. Acest proces de «românire» a cântării bisericești constituie începutul declinului influenței grecești și tranziția spre consolidarea culturii românești pe toate planurile, inclusiv în ce privește muzica bisericească și mai ales după înființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române în anul 1925, deschizând drumul spre acțiunea de uniformizare a cântării bisericești inițiată în prima jumătate a secolului al XX-lea la nivelul întregii Biserici Ortodoxe Române, ca expresie a unității de limbă și tradiție bisericească a tuturor credincioșilor ortodocși români.

Patriarhii Bisericii noastre care s-au succedat la cârma Bisericii Ortodoxe Române au susținut necondiționat acest proces de uniformizare a cântării bisericești, acțiune care a constituit principala sarcină a unei comisii create special pentru acest demers, derulat cu succes și în care au activat renumiți profesori de muzică bisericească, precum Ion Popescu Pasărea, Dimitrie Suceveanu, Nicul Moldoveanu, etc. La această acțiune au participat activ și convingător și ierarhi transilvăneni, precum Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, care l-a recomandat pe marele Dimitrie Cunțanu în îndeplinirea acestei misiuni dificile și laborioase.

Un aport considerabil în dezvoltarea și uniformizarea muzicii bisericești românești, inclusiv în cea din Transilvania, l-au avut câțiva profesori iluștri de muzică bisericească: Dimitrie Suceveanu, Dimitrie Cunțanu, Vasile Petrașcu și Părintele Profesor Vasile Stanciu, veritabili continuatori ai laborioasei munci începute de Anton Pann și continuată în prima jumătate a secolului al XX-lea de Ion Popescu Pasărea, care au alcătuit frumoase versiuni ale cântărilor Prazicului Adormirii Maicii Domnului (tropar, catavasii, «slava...» de la Vecernie și irmosul), cu scopul de a fi învățate, asimilate și transmise mai ușor și unitar generațiilor viitoare și a căror construcție muzicală se pliază pe necesitățile reale și imediate ale contextului lumii actuale.

Ținând cont de cele precizate, considerăm că subiectul lucrării noastre de cercetare este de o reală actualitate. Evenimentul Adormirii Maicii Domnului îi poate oferi oricărui credincios o viziune generală asupra faptelor care s-au petrecut atunci și îi descoperă chipul împlinit în Hristos al Maicii Domnului, care este totodată exponentul unic al mântuirii realizate deja prin Fiul ei. Pe de altă parte, tratarea temei mariologice a Adormirii Maicii Domnului într-o manieră unitară, sub forma unei monografii a praznicului, care să includă și o analiză a variantelor cântărilor bisericești specifice acestui praznic, constituie deopotrivă un element de noutate al

lucrării, pe lângă necesitatea realizării ei impusă chiar de lipsa unei asemenea lucrări monografice sau unitare.

Întreaga viață a Maicii Domnului, de la naștere până la fericita ei adormire și mutare cu trupul la cer, a reprezentat o jertfă continuă pusă în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor, îndeplinind o misiune sfântă și devenind un model de viață duhovnicească și un reper moral, un exemplu de ascultare și smerenie deplină demn de urmat. Contemplarea persoanei Fecioarei Maria, în a cărei «fericită adormire» descoperim realitatea, bucuria și împlinirea eshatologică, atitudinea noastră pioasă și adâncimea dragostei, mulțumirii și recunoștinței față de Maica Domnului oferă măsura dreptei credințe și a duhovniciei noastre. Astfel, prin acest eveniment-praznic pascal al verii, Maica Domnului devine o făptură în care Dumnezeu este încă de pe acum totul în toate. Înviată și ridicată dincolo de moarte, Maica Domnului este icoana slavei eshatologice la care este chemată întreaga umanitate, este imaginea vie anticipată a mântuirii realizate deja în mod deplin în persoana sa și o certificare a existenței acestei mântuirii pentru noi.

Bibliografie

Ediții ale textului Sfintei Scripturi:

Biblia sau Sfânta Scriptură, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.

Biblia sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiunea IPS Bartolomeu Valeriu Anania, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

Izvoare patristice și apocrife:

- Areopagitul, Sfântul Dionisie, *Despre numele divine*, traducere în limba română de Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschy, Editura Institutul European, Iași, 1993, 176p.
- Cabasila, Sfântul Nicolae, *Viața Maicii Domnului. Omilii la nașterea Maicii Domnului, Bunavestire și Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*, traducere de prof. Paul Bălan, Editura Anestis, 2009, 96p.
- Cabasila, Sfântul Nicolae, *Cuvântările teologice la Iezechiel - Hristos – Fecioara Maria*, în vol. Scrieri I, studiu introductiv și traducere în limba română de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2010, 236p.
- Constantinopolului, Sfântul Gherman al, „Omilia I, II, III la Preacurata Adormire a Sfintei Născătoare de Dumnezeu”, în : *Teologie și Viață*, septembrie-decembrie, nr. 9-12/ 2019, pp. 154-172.
- Cretanul, Sfântul Andrei, „Omilia I, II, III la Adormirea Preasfintei Stăpânei Noastre, Născătoarea de Dumnezeu”, în : *Teologie și Viață*, mai-august, nr.5-8/ 2019, pp. 141-176.
- Damaschin, Sfântul Ioan, *Cuvântări la sărbători împărătești, la sărbători ale Maicii Domnului și la sfinți . Cuvântul întâi, al doilea și al treilea la Praznicul Adormirii Maicii Domnului*, traducere din limba greacă veche de Pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, EIBMBOR, București, 2010, pp.226-296.
- Epiphanius of Salamins, *Panarion*, Books II and III (Sects 47-80, De Fide), translation by Frank Williams, Birl, Koln, 1993.
- Epifanio, el Monje, *Vida de Maria*, introduccion, traduccion y notas por Guillermo Ponce, Editura Ciudad Nueva, Madrid, 1990.
- Lyon, Sfântul Irineu de, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, traducere, introducere și note de prof. dr. Remus Rus, EIBMBOR, București, 2001, 160p.
- Palama, Grigorie, *Fecioara Maria și Petru Athonitul- prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*, în vol Scrieri II, studiu introductiv și traducere de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005, pp.5-219.
- Nașterea, Viața și Adormirea Maicii Domnului. Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului. Epifanie Monahul. Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisorul*, traducere în limba română de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001, 292p.

Izvoare liturgice și muzicale:

Acatiste și Paraclise ale Maicii Domnului , EIBMBOR, București, 2012, 262p.

Acatistier , EIBMBOR, București, 2016.

Catavasier, cuprinzând odele sau pesnele canoanelor (catavasiilor) mai însemnate din Dumineci și Sărbători peste întregul an bisericesc , în cap. VIII, aplicate și fixate pe notație liniară de Dr. Vasile Petrașcu, profesor la Academia Teologică din Cluj, Cluj-Napoca, 1933, pp. 72-85.

Catavasier , cuprinzând Catavasiile cele mai însemnate ale cultului ortodox, aplicate și fixate pe notație liniară de dr. Vasile Petrașcu, fost profesor de Muzică bisericească și ritual la Academia Teologică din Cluj. Ediție revizuită și îngrijită de pr. dr. Vasile Stanciu, Editura Buna-Vestire, Beiuș, 1995. Retipărit în condiții grafice de excepție: *Catavasier Transilvan* , cuprinzând odele sau pesnele canoanelor (catavasiilor) mai însemnate din duminici și sărbători peste întregul an bisericesc, aplicate și fixate pe notație liniară de Dr. Vasile Petrașcu, ediție îngrijită și revizuită de pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, pp. 61-67.

Catavasier . După Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Ștefanache Popescu, Ion Popescu-Pasărea, Nicolae Lungu ș.a. , ediție îngrijită, diortosită și completată de Nicu Moldoveanu și Pr. Lect. Dr. Victor Frangulea de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității București, 2000, pp. 131-140.

Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări liturgice (pricesne, irmoase, axioane, tropare, condace) la sărbătorile de peste an , Antologie de texte muzicale pentru învățământul teologic, alcătuită de pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, 311p.

Ceaslovul , Ediția a IV-a, EIBMBOR, București, 2014, pp. 398-412.

Cunțanu, Dimitrie, *Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri ale Sfintei Biserici Ortodoxe Române* , culese și aranjate de Dimitrie Cunțanu, fost profesor la Seminarul Andreian din Sibiu, 1925², 1932³. Ediția a III-a din autorisația bisericii îngrijită de Timotei Popovici, preot, profesor de muzică la Școala normală Andreiu Șaguna și dirijorul Corului Mitropoliei, Institutul de Arte grafice Krafft & Drotleff S. A., Sibiu, 1932.

Idiomelarul, adică cântare pe singur glasul unit cu Doxastarul, care cuprinde douăsprezece luni cu Triodul și Penticostarul, tradus din grecește în românește... acum întâi dat la lumină cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinției Sale D. D. Sofronie Miclescu, arhiepiscop

Sucevii și mitropolit Moldaviei... cavaler a mai multor ordine. În zilele Înalt Excelenței Sale Cârnuitoriu prințipat Moldaviei Teodor Nicolae Balș cavaleriu a mai multor ordine. În stăreția Prea Cuvioșiei Sale Arhimandritului Kir Gherasim, starețul Sf. monastiri Neamțul și Secul, tradus și prelucrat de Dumnealui Paharnicul Dimitrie Suceveanu, protopsaltul Sf. Mitropolii cu a sa cheltuială pus sub tipariu în tipografia Sf. monastiri Neamț la anul 1856 (partea I-II).

Mineiul luna lui August , Episcopia Râmnicului, Râmnic, 1779.

Mineiul luna lui August , Tipografia Universității, Buda, 1804.

Mineiul luna lui August , Neamț, 1832.

Mineiul luna lui August, Tipografia Episcopescă, Sibiu, 1856.

Mineiul luna lui August, Editura Patriarhiei Române, București, 1927.

Mineiul pe luna August , tipărit în zilele păstoriei Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod al B.O.R., Ediția a XVII-a, EIBMBOR, București, 2003, pp. 172-194.

Noul Idiomelar, ce cuprinde cântările din slujba Vecerniei și a Utreniei de la praznicele împărătești și de la sfinții cu polieleu din perioada Octoihului, după Dimitrie Suceveanu, Ion Popescu-Pasărea ș.a. , ediție revizuită, completată, diortosită, și transcrisă de Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu de la Facultatea de teologie Ortodoxă a Universității București, 2015.

Pann, Anton, *Irmologhiu sau Catavasier* , care cuprinde în sine toate irmoasele sau catavasiile sărbătorilor împărătești de peste an, troparele condacele și exapostilariile. Cuprinde și podobiile tuturor glasurilor, Binecuvântările și Slujba morților și altele. Românit și dat la lumină cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului și de Dumnezeu alesul și Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Prea Sfințit Exarh al plaiurilor și loțiitor al Cezareii Capadociei și cavaler a feluri de ordine, Neofit, pentru întrebuințarea seminariilor și altor școli asemenea, de Anton Pann, București, tipărit întru a sa Tipografie de Muzică Bisericească, 1846.

Prohodul Maicii Domnului , prefață de Pr. Prof. Univ. Dr. Nicu Moldoveanu și Dr. Nicolae Ionescu-Palas, EIBMBOR, București, 2006.

Prohodul Maicii Domnului , tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, EIBMBOR, București, 2012, 76p.

Psaltirea, EIBMBOR, București, 1997, pp. 345-366.

Petrașcu Vasile; Stanciu, Vasile, *Catavasierul Transilvan* , cuprinzând catavasiile mai însemnate ale cultului ortodox , aplicate și fixate pe notație liniară de Dr. Vasile

Petrașcu, fost profesor de muzică bisericească la Academia Teologică din Cluj. Ediție revizuită și îngrijită de Pr. Prof. Dr. Vasile Stanciu, profesor de muzică bisericească și ritual la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș- Bolyai din Cluj-Napoca, Ediția a III-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, pp. 61-67.

Sfântul Sava cel Sfințit, *Tipicon* , Editura Bucovina Istorică, Suceava, 2002.

Stanciu, Vasile, *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări liturgice la sărbătorile de peste an* , partea a II-a, ediția a III-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003, 311p.

Suceveanu, Dimitrie, *Idiomelar care cuprinde cântările sărbătorilor din lunile ianuarie-august* , Partea a doua, tradus din grecește și prelucrat de Paharnicul Dimitrie Suceveanu, Protopsaltul Mitropoliei Moldovei, retipărit acum, a doua oară, transliterarea și diortosirea textului, corectarea greșelilor de tipar și îngrijirea ediției de Arhid. conf. univ. dr. Sebastian Barbu-Bucur, Editura Mănăstirea Sinaia, 1992.

Dicționare:

Braniște, Ene, *Dicționar de cunoștințe religioase* , Editura Andreiana, Sibiu, 2010.

Dicționar de muzică bisericească românească , Editura Basilica, București, 2013.

Ionescu, Gheorghe C., *Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic*, Editura Sagittarius, București, 2003, p. 205-206.

Moldoveanu, Nicu; Stanciu, Vasile; Dobre, Vasile Sorin, „*Cunțanu Dimitrie*”, în: *Dicționar de muzică bisericească românească*, (coord): pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu; pr. prof. dr. Nicolae Necula; pr. prof. dr. Vasile Stanciu; arhid. prof. dr. Sebastian Barbu-Bucur, Basilica, București, 2013.

Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români* , Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

Rus, Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină* , Editura Lidia, București, 2003.

Lucrări de specialitate:

Aranda Perez, Gonzalo, *Dormicion de la Virgen. Relatos de la tradicion* , Madrid: Editorial Ciudad Nueva, 1995, 324p.

- Arentzen, Thomas, *The Virgin in Song. Mary and the poetry of Romanos the Melode* , University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2017, 283p.
- Arentzen, Thomas; Cunningham, Mary B., *The reception of the Virgin in Byzantium. Marian Narratives in texts and images* , Cambridge University Press, pp. 195-260.
- Bădiliță, Cristian, *Evangheliile apocrife* , Ediția a II-a, complet revizuită și ilustrată, studiu introductiv, note și traducere de Cristian Bădiliță, Editura Polirom, Iași, 1999, 273p.
- Belu, Dumitru I., *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice* , Tiparul Tipografiei și Librăriei diecezane, Caransebeș, 1941, 87 p
- Bernal Navarro, Juana C., *Representacion iconografica de la vida de Maria Virgen* , Editorial Universidad Politecnica de Valencia, 2021, 276p.
- Bizău, Ioan, *Hodighitria – Maica Domnului într-un prototip iconografic de tradiție apostolică* , în vol. col., *Nicula – icoana neamului. 450 de ani de atestare documentară 1552-2002*, Edit. Ecclesia, Nicula, 2002, pp. 89-130.
- Bradshaw, Paul F.; Johnson, Maxwell E., *The Origins of the Feasts, Fasts and Seasons in Early Christianity* , Society for Promoting Christian Knowledge, Liturgical Press, London, 2011, 219p.
- Braniște, Ene, *Liturgica generală* , EIBMBOR, București, 1993, 678p.
- Breck, John, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii* , Ediția a II-a, traducere de Ioana Tămăian, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2008.
- Bulgakov, Serghei, *Rugul care nu se mistuie. Studiu de interpretare dogmatică a unor elemente ale cultului Maicii Domnului în Ortodoxie* , traducere în limba română de Boris Buzilă, Editura Anastasia, București, 2001, pp. 5-187.
- Cairns, Earl E., *Creștinismul de-a lungul secolelor – O istorie a Bisericii creștine* , Ediția a II-a, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1997.
- Chircev, Elena, *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ, ediție revizuită*, vol. 2: Repertoriul liturgic românesc notat pe portativ în colecțiile de cântări bisericești din Transilvania și Banat, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013.
- Ciobanu, Gheorghe, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie* , Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, pp.310-365.
- Coman, Ioan G. , *Și Cuvântul trup S-a făcut. Hristologie și mariologie patristică* , partea a II-a, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, pp.307-430.
- Cunningham, Mary B., *Maica Vieții. Învățătura ortodoxă despre Maica Domnului* , traducere din limba engleză de Dragoș Dâscă, Editura Doxologia, 2017, 247p.

- Cunningham, Mary B.; Leslie Brubaker, *The cult of the Mother of God in Byzantium* , Edited by Ashgate Publishing Limited, Farnham, England, 2011, pp. 6-84.
- Daley, Brian, *On the Dormition of Mary: Early Patristic Homilies* , Crestwood, New York, Saint Vladimir's Seminary Press, 1998, pp.14-103.
- Dinu, Adrian Lucian, *Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți* , teză de doctorat, Editura Trinitas, Iași, 2014, 326p.
- Evdokimov, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții* , traducere de Grigore și Petru Moga, Editura meridiene, 1992.
- Felmy, Karl Christian, *Dogmatica experienței eclesiale. Înnoirea teologiei ortodoxe contemporane* , introducere și traducere în limba română de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, pp.5-163.
- Ferenț, Eduard, *Mariologia* , Editura Episcopiei Romano-Catolice, Iași, 2003, 438p.
- Florovsky, Georges, *Biblie, Biserică, Tradiție. O perspectivă ortodoxă.* , traducere din limba engleză de Radu Teodorescu, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2016, 164p.
- Fontaine, Guy, *Cinci lecții despre ortodoxie* , Prefață de Părintele Boris Bobrinsky, traducere de Nicolae Turcan, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, pp.63-70.
- Ică, Ioan I. Jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV. Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceii* , Editura Deisis, Sibiu, 2008, 638p.
- Ierotheos, Mitropolit al Nafpaktosului, *Praznicele Maicii Domnului. O perspectivă istorică și teologică*, traducere din limba greacă Mănăstirea Diaconești și Tatiana Petrache, Editura Bonifaciu, 2019, 602p.
- Kniazev, Alexis, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă* , traducere în limba română de Lucreția Maria Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1990, 243p.
- Limberis, Vasiliki, *Divine Heiress. The Virgin Mary and the creation of Christian Constantinople* , Routledge London, 1994, 212p.
- Louth, Andrew, *Ioan Damaschinul. Tradiție și originalitate în teologia bizantină* , traducere Pr. Prof, Ioan Ică Sr. Și Diac. Prof. Ioan I. Ică. Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2010, pp. 281-405.
- Lungu, Nicolae; Costea, Grigore; Croitoru, Ion, *Gramatica muzicii psaltice* , EIBMO, București, 1951, p. 3-10.
- Michel, Jean Claude, *L' Assomption de Marie. Une extase d'amour* , Editeur Pneumatheque, Paris, 1996, 58p.

- Moldoveanu, Nicu ș.a., *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești* , EIBMBOR, București, 1992.
- Moldoveanu, Nicu, *Istoria muzicii bisericești la români*, Editura Basilica, București, 2010, p. 78-84.
- Norelli, Enrico, *Fecioara Maria în scrierile apocrife. Un studiu referitor la Maica Domnului în creștinismul antic* , traducere din limba franceză de Ștefan Munteanu, Editura Doxologia, Iași, 2020.
- Passarelli, Gaetano, *Iconos. Festividades Bizantinas* , Madrid : Libsa, 1999, 272p.
- Pelikan, Jaroslav, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria mântuirii* , traducere în limba română de Silvia Palade, Editura Humanitas, București, 1998, 267p.
- Perrot, Charles, *«Binecuvântată ești tu între femei»(Luca 1,42). Fecioara Maria în contextul primului secol creștin* , traducere din limba franceză de Ștefan Munteanu, Editura Doxologia, Iași, 2018, 518p.
- Poirot, Eliane, *Sfântul Proroc Ilie în cultul Bizantin* , traducere pr. Adrian Lung și carmelitele din Stânceni, Editura Deisis, 2002, 253 p.
- Pruteanu, Petru, *Tipiconul Sfântului Sava. Text și comentariu* , Editura Credința Noastră, București, 2003, 256p.
- Quenot, Michel, *Înviearea și icoana* , Editura Christiana, București, 1999, 304p.
- Rubin, Miri, *Mother of God. A history of the Virgin Mary* , Yale University Press, 2009, 577p.
- Rus, Remus, *Sfânta Fecioară Maria în tradiția pioasă a creștinilor primelor veacuri* , Editura Meteor Publishing, 2015, 315p.
- Santos Otero, Aurelio de, *Los evangelios apocrifos* , Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2006, 705p.
- Sava, Viorel, *În Biserica slavei Tale. Studii de Teologie și spiritualitate liturgică* , vol I, Editura Doxologia, Iași, 2012, 206p.
- Schmemann, Alexander, *Introducere în teologia liturgică* , traducere în limba română de ierom. Vasile Bârză, Editura Sophia, București, 2009, 326p.
- Schmemann, Alexander, *Preasfânta Fecioară Maria* , traducere din limba engleză de Florin Caragiu, Editura Basilica, București, 2014, 112p.
- Schoemaker, Stephen J., *Ancient traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption* , Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 5 -385.
- Schoemaker, Stephen J., *Fecioara Maria în credința și evlavie creștină primară* , traducere din limba engleză de Lucian Filip, Editura Doxologia, Iași, 2018, 356p.

- Stanciu, Vasile, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania* , Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996, pp. 68-86; 233-238.
- Stanciu, Vasile, *Muzica bisericească corală din Transilvania*, vol. I, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 40-55.
- Taft, Robert F., *Ritul bizantin* , traducere în limba română de Dumitru Vanca și Alin Mehes, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2008, 118p.
- Talley, Thomas J., *The origins of the liturgical year* , Pueblo Publishing Company, New York, 2008, pp.1-133.
- Todoran, Isidor, *Considerații mariologice* , volum omagial, colecție îngrijită și editată de Pr. prof. Ioan I. Ică, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, pp. 357-373.
- Toniolo, Ermanno M., *Acatistul Maicii Domnului explicat. Imnul și structurile lui mistagogice* , prezentare și traducere în limba română de Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2009, 375p.
- Trypanis, C. A., *Fourteen Early Byzantine Cantica* , Osterreichische Akademie der Wissenchaften, Vienna, 1968, 171p.
- Tsironis, Niki J., *The Lament of the Virgin Mary from Romanos the Melode to George of Nicomedia. An aspect of the Development of the Marian Cult* , doctoral thesis in the Department of Byzantine and Modern Greek Studies, King's College, University of London, 1998, 724p.
- Uspensky, Leonid ; Lossky, Vladimir, *Călăuziri în lumea icoanei* , traducere de Anca Popescu, Editura Sofia, București, 2003, 240p.
- Vassilaki, Maria, *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art* , Skira Editor, Milan, 2000, 574p.
- Vintilescu, Petre, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească* , Editura Partener, Galați, 2006, 270p.
- Ware, Kallistos, *The Final Mystery: The Dormition of the Holy Virgin in Orthodox Worship* , in: *Mary for Time and Eternity: Papers on Mary and Ecumenism Given at International Congresses of the Ecumenical Society of the Blessed Virgin Mary* , Ed. William M. McLoughlin and Jill Pinock (Gloucester: Ecumenical Society of the Blessed Virgin Mary, 2007, pp. 219-258.
- Ware, Kallistos, *The Orthodox Way* , St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1995.
- Wratislaw- Mitrovic, Ludmila; Okunev, N., *La Dormition de la Sainte Vierge dans la Peinture Medievale Orthodoxe* , Vydan Dne., Praga, 1931, 67p.

Studii și articole:

- Alexa, Nicolae, „Învățătura despre Sfânta Fecioară Maria în cărțile de cult”, în : *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCVIII /1980, 9-10(sept.-oct.), pp. 982-999.
- Bogdan, Petru, „Maica Domnului și a noastră. Praznicul Adormirii Maicii Domnului”, în: *Mitropolia Banatului*, nr. 7-9 / 1971, pp. 433-435.
- Braniște, Ene, „Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare”, în : *Ortodoxia*, an XXXII,nr.3 / 1983,pp.521-531.
- Braniște, Ene, „Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin”, în : *Studii Teologice*, nr. 3-4/1963.
- Buzescu, Nicolae C., „Panaghia Theotokos în imnologia mineielor”, în : *Ortodoxia*, an XXXII, nr. 3 / 1980, pp. 534-559.
- Chialda, Mircea, „Preacinstirea Maicii Domnului ”, în : *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an LIX, nr.7-9 / 1983, pp.439-448.
- Ciobanu, Gheorghe, „Anton Pann și „românirea” cântărilor bisericești”, în: *Biserica Ortodoxă Română* , an LXXXVII (1969), nr. 11-12, p. 1154-1160).
- Ganea, Ioasaf, „«Mutatu-te-ai la viață, fiind Maica Vieții». Praznicul Adormirii Maicii Domnului” , în: *Mitropolia Banatului*, nr. 4 / 1987, p. 50-52.
- Gonzales Casado, Pilar, „Los relatos apocrifos de la dormicion de la Virgen, narrativa popular religiosa cristiana” , în *Ilu: Revista de Ciencias de las Religiones*, nu. 3 / 1998, pp. 91-108.
- Grăjdian, Vasile, „Dimitrie Cunțan (1837-1910) și cântarea bisericească din Ardeal”, în: *Simpozionul Național: Dimitrie Cuntan (1837-1910) și cântarea bisericească din Ardeal*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010, p. 31-47.
- Keleher, Serge R., „The funeral of the Mother of God”, in : *Looking East*, no. 12 /1977.
- Login, Cezar, „Paraclisul Maicii Domnului”, în : *Renașterea*, nr. 7-8 / 2008.
- Login, Cezar, „Prohodul Maicii Domnului – pentru o înțelegere a textului și a rânduiei”, în : *Renașterea*, nr. 7-8 / 2006.
- Moldoveanu, Nicu, „Muzica Bisericească la români în secolul XX”, în: *Biserica Ortodoxă Română* , anul CIV , mar.-apr./1986, pp. 120-136.

- Moldoveanu, Nicu, „Cântarea corală în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XIX-lea”, în: *Studii Teologice*, nr.7-8 (1967), p. 504-520.
- Oros, Mircea, „Începuturile și dezvoltarea imnografiei creștine în Biserica primară”, în vol. *Biserica și multiculturalitate în Europa sfârșitului de mileniu*, Coordonator; Ioan Vasile Leb, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001, pp. 267-307.
- Pintea, Dumitru, „Învățătura Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Domnului”, în : *Ortodoxia*, an II, nr.4 / 1950, pp. 501-559.
- Plămădeală, Antonie, „Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă”, în : *Biserica Ortodoxă Română*, an XCVI, nr. 9-10 / 1978, pp. 1113-1123.
- Rezuș, Petru, „Mariologia ortodoxă”, în : *Ortodoxia*, an II, nr. 4 / 1950, pp. 515-559.
- Sava, Viorel, „Cultul maicii Domnului în catolicism și ortodoxie. Studiu comparativ”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași” - Teologie*, Tomul II, anii 1993-1994, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Sava, Viorel, „Învățătura despre Maica Domnului și reflectarea ei în cultul și în iconografia ortodoxă”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași” - Teologie*, Tomul II, anii 1997-1998, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Sava, Viorel, „Hristocentrismul sărbătorilor mariologice”, în: *Teologie și Viață*, nr. 7-12 / 2003.
- Stanciu, Vasile, „Un imn mariologic celebru; Mărire... Și acum... din Vecernia Adormirii Născătoarei de Dumnezeu”, în : *Studia Theologica Orthodoxa. Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, nr.2 / 2008.
- Stanciu, Vasile, „Viața, activitatea și opera muzicală a profesorului Dr. Vasile Petrașcu”, în: *Mitropolia Ardealului*, an XXXIII (1988), nr. 2, p. 20-35.
- Stăniloae, Dumitru, „Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici”, în : *Ortodoxia*, an II, nr. 4 / 1950, pp. 559-610.
- Todoran, Isidor, „Considerații mariologice”, în: *Mitropolia Ardealului*, an. III, nr. 3-4 / 1958, pp. 218-237.
- Voicu, Constantin, „Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin”, în : *Mitropolia Olteniei*, an XIV, nr.3-4/ 1962, pp.172-181.